

THE CHILD DEPRIVED OF PARENTAL CARE - BETWEEN INSTITUTIONS, FOSTER FAMILIES AND PERSONAL DESIRE.

STATEMENT EXPRESSED ON ROUNDTABLE "CURRENT PROBLEMS OF THE SOCIAL WORK IN 10 YEARS EXPERIENCE OF THE DEPARTMENT OF SOCIAL WORK AT KONSTANTIN PRESLAVSKY, UNIVERSITY OF SHUMEN, BULGARIA

GEORGI DUBOV

STUDENT IN THE MASTER'S PROGRAM
REGULATING AND CONTROL IN THE SYSTEM OF SOCIAL ACTIVITIES
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK
AT KONSTANTIN PRESLAVSKY, UNIVERSITY OF SHUMEN

BULGARIA

GDOUBOV@ABV.BG

ABSTRACT: IN BULGARIA ACCELERATED PROCESS OF REMOVAL OF CHILDREN FROM TRADITIONAL LARGE INSTITUTIONS. STILL ONGOING CONTROVERSY "FOR" OR "AGAINST" THE PROCESS. POSTS IN THE PUBLIC SPACE SPEAK SPECIALISTS, REPRESENTATIVES OF THE PUBLIC, JOURNALISTS, ETC. BUT NO ATTEMPT WAS MADE TO SEEK THE VIEWS OF CHILDREN TO BE TAKEN FROM THE INSTITUTIONS. FOR THIS REASON, AND TO DEVELOP MY MASTER'S THESIS ON THE FOSTER FAMILY CONDUCTED A SURVEY AMONG SUCH CHILDREN - CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE. THE STUDY WAS REALIZED BY TWO FOCUS GROUPS. THEY INVOLVED A TOTAL OF 61 PARTICIPATING CHILDREN BETWEEN 14 AND 18. THE CHOICE OF AGE (14-18.) IS CONNECTED WITH THE FACT THAT THEY GO IN A GROUP OF JUVENILES AND ARE CLOSER TO ADULTHOOD - AGE, WHICH WILL THEMSELVES TO MAKE DECISIONS. THE CONCLUSIONS AND GENERALIZATIONS THAT FOLLOW FROM THE INVESTIGATION INTO THE TWO HOUSES CONSIST MAINLY OF THE FOLLOWING: CHILDREN DO NOT ACCEPT OURSELVES AS A COUNTRY IN SOLVING THEIR OWN DESTINY AND FUTURE, LEADING TO BOTH LOWER SUCCESS OF THE ACCOMMODATION AND TO ACTIVATE THE CHILD'S SPECIFIC MENTAL MECHANISMS; PLACEMENT IN AN ALTERNATIVE FORM OF FAMILY IS THE RESULT OF ROUGHLY REMOVAL FROM THE FAMILY.

KEY WORDS: RIGHTS OF THE CHILD INSTITUTION, FOSTER CARE, FOSTER FAMILY, FOSTER PARENT, ALTERNATIVE CARE, DISADVANTAGED CHILDREN, FOCUS GROUP

Конвенцията за правата на детето на ООН подрежда йерархично местата за отглеждане на деца - на първо място биологичното семейство, следвано от приемната грижа и осиновяването, и едва на последно място — институцията. Член 20 гласи: "1. Дете, което е лишено временно или постоянно от неговата семейна среда или на което с оглед на неговите висши интереси не може да бъде разрешено да остане в тази среда, има право на специална закрила и помощ, оказвана от държавата. 2. Държавите - страни по конвенцията, в съответствие със своето национално законодателство осигуряват алтернативни грижи за това дете. 3. Тези грижи могат да включват наред с другото даване за отглеждане, Кафала по ислямското право, осиновяване или ако е необходимо, настаняване в подходящо детско заведение. Когато се разглеждат възможните решения на тези проблеми, съответно внимание трябва да бъде обърнато на осигуряване на приемственост при отглеждане на детето, както и на етническите, религиозните, културните и езиковите особености на средата, от която то произхожда".

Приемното родителство е алтернатива на настойничеството и попечителството, при която отглеждането и възпитанието на отделното дете се разглежда като професионална дейност с ясно изразени педагогически аспекти. Приемният родител получава не само социална легитимност и гаранции, но има и непосредствена юридическа отговорност за живота и развитието на детето за договореното време.

Системата за приемна грижа се преразглежда през 1988 г., с оглед и променящите се социални условия. Вместо терминът **приемен родител**, все по-често се употребява **лице, което полага приемна грижа**, което отразява относително новата тенденция за поставяне на ударението върху поддържането на връзките с биологичните родители като значима цел на приемната грижа. Тази форма на грижа за деца се разглежда във все по-голяма степен като допълнение, а не като заместител на отношенията с биологичните родители.

В България протичат ускорени процеси по извеждането на децата от традиционните големи институции. Все още се водят полемики „за” или „против” този процес. Мнения в публичното пространство изказват специалисти, представители на обществото, журналисти и т.н. Но не е правен опит да се потърси мнението на децата, които ще бъдат изведени от институциите. По тази причина и с оглед разработването от мен на магистърска теза по въпросите на приемното семейство проведох проучване сред такива деца - деца, лишени от родителска грижа в 2 ДДЛРГ /чието имена съзнателно на този етап няма да спомена, с оглед дадената от мен дума пред директорите за конфиденциалност/.

Проучването бе реализирано чрез 2 фокус- групи. В тях участват участие общо 61 деца между 14 и 18 г.

Целта на провеждането на **фокус-групите** беше продиктувана от стремежа да разберем отношението и желанията и на другата страна в приемната грижа - децата, както и да защитим тезата, че институцията е създадена (и функционира) заради тях, а не те заради нея. Това налага не само познаването на особеностите на децата, лишени от родителска грижа, но и избор на подходяща алтернативна на семейната форма за всяко едно дете. Изборът на възраст (14-18г.) е свързан с факта, че те преминават в групата на непълнолетни и са по-близо до пълнолетие - възраст, в която ще могат и сами да взимат решения.

Въпреки че повечето от децата в институциите са чували за приемна грижа, за тях тя означава най-вече “Хора, които се грижат за теб събота и неделя” (празниците и ваканциите). Това произтича от факта, че тези домове включват подобна услуга, която също се нарича приемна грижа. Именно по този начин вече са налице и негативни преживявания: “Бях за една вечер при една жена, на която е починала дъщерята и искаше друга. Да - да, не е познала...и си тръгнах!” Не са малко обаче и децата, които определят адекватно нейната същност - “Хора, които можеш да наречеш майка и баща” “...но без да подменят истинските родители”, “Човек (или хора), който иска да се грижи за дете, има възможности”, “Трябва да се грижат за нас като истинско семейство”, “...да ни покажат, че можем да успеем и без родители”. В техните представи приемното семейство е тясно свързано с потребностите им: “Постоянно да ни показват, че ни обичат”, или: “Да ни създават нормален живот, като че истинските родители се грижат за нас”, “Да са мили, да се отнасят добре”. Като цяло образът е свързан с икономическа възможност — да са богати, да имат възможности. Така хиперболизираният **приемен родител** се превръща не само в спасител, но и в “човек, осигуряващ удоволствия” -

един подводен риф за всеки, който не е подготвен и се стреми да удовлетвори всички желания (или повечето).

Не са редки и случаите на вярването, че дете може да бъде настанено в приемно семейство - "ако ме харесат". Едно от условията за успеха при реализирането на каквато и да било алтернативна форма на грижа за деца е тяхното съгласие (или поне позитивно отношение). Много е малък броят на децата, които биха предпочели да останат в дома - в по-голямата си част предпочитат да бъдат при родителите си (като не винаги разбират необходимостта от промяна на ситуацията) или да бъдат самостоятелни. Този факт разбира се, може да се промени (или поне неговото действие да бъде омекотено) от целенасочена, организирана педагогическа работа, съчетана с подходяща психотерапия. Не са малко и тези деца, които биха предпочели приемното семейство.

Интерес представляват няколко отговора, свързани с отхвърлянето на подобна възможност: "Ще има режим и правила", "...все едно на мен някой да ми каже нещо, кога да се прибирам - ще ми кажат в десет и ще се прибера в дванадесет!". Това е и основната причина, поради която домът е за предпочитане - свободата и увереността, че никой няма право да наказва ("Тук ни харесва - няма правила, по-свободни сме, никой нищо не може да ни каже!").

Повечето от децата имат представи за възможностите при реализирането на техните желания по отношение на бъдещ избор, но малка част обвързват постиженията с усилия - те имат нереалистични представи за това, как би могло да се случи "Да съм бизнесмен", "Да имам много пари и компютър". Тази констатация е следствие не само от пропуски в педагогическата работа, но говори за цялостното психо- социално възприемане на света от детето. Разбира се, има и деца, които обвързват бъдещето си с конкретни усилия ("Ще уча", "Ще работя"), както и такива, които са оставили събитията просто да се случват, докато желаната промяна в семействата им не стане факт ("Трудно ми е да си представя...Не си го представям", "Не искам да си го представям, няма смисъл").

Въпреки че в България процедурата "изслушване" на детето при настаняването му в алтернативна форма на семейната е по-скоро формална, това донякъде следва да се компенсира със срещата му със социален работник от отдел "Закрила на детето" (или родител, близък, психолог на дома преди 2000г.). В по-голямата си част обаче децата не само са взети и доведени в дома без каквото и да било обяснение, но и никой не е говорил с тях (и попитал), в професионален "разговор" какво мислят за това, че ще бъдат настанени в институция. Така децата не само не са съпричастни към последващите събития, но и са негативно настроени — те схващат настаняването като наказание, като нещо лошо, което трябва да изтърпят. Не малко от децата дори не знаят защо са тук - това вероятно се дължи и на факта, че възпитателите сякаш се страхуват да говорят на тази тема (или за тях това не е от значение), а психолозите изпълняват други функции. Почти всички деца биха взели сами решение за бъдещето си, ако някой ги попита, тъй като почти всички смятат, че могат сами да решават съдбата си. Това е и в полза на идеята за въвеждане именно на тази процедура "изслушване" преди издаването на административна заповед за настаняване на детето, която обаче е част от дейността на Детски съд. Така децата не само, че няма да виждат в Директора "онзи, който ги държи насила", злодей, но и ще се подпомогне работата на възпитателите (и приемните родители), като се постави на преден план решението на съда и

необходимостта от спазването на правилата. Така Законът би “влязъл” и през Реалността.

По отношение на това кой носи отговорност за тях докато са в дома, децата са разколебани между Директор и възпитатели⁴⁶. Въпросът за отговорността е важен поради най-малко два основни момента: този, който я носи се приема от детето като настойник, авторитет, който взема по-важните решения по отношение на него. И второ - това предполага изграждането на “привилегирована връзка” между тях. В този смисъл, обезпокояващ е фактът, че мнозина са и децата, които смятат, че самите те носят отговорност за себе си. Така те се “самоосиновяват”, като се поставят едновременно и в позицията на възрастен - една проблематична позиция по отношение на тяхното развитие. Най-малко са тези, които я делегират на родители и близки.

И така, съществуващата у нас традиция до сега е тази на “окончателното решение”, взето еднолично (или от комисия), без да се има предвид желанието на ДЕТЕТО - то е статистика, част от “брой деца настанени в...”. Ако трябва тук да заговорим за хуманизма, тогава следва да отбележим, че това е една порочна практика, която е следствие не само от нормативната уредба и особеностите на работата в отдели “Закрила на детето” (които настаняват), но произтича и от дългогодишното отлагане изграждането на система от детски съдилища. Това от своя страна затруднява и реализирането на различни проекти (услуги) - изисква се професионализъм, чрез който да се “улесни” процеса.

Изводите и обобщенията, които следват от направеното проучване в двата дома дават възможност да се изрази следните гледната точки:

- Децата не приемат себе си като страна при решаване на собствената си съдба и бъдещето си, което води както до по-ниска успешност на настаняването, така и до активиране у детето на специфични психични механизми.
- Настаняването им в алтернативна форма на семейната е следствие от грубо изваждане от семейството.
- Липсата на професионален “разговор” от страна на психолог или социален работник не е “в най-добрия интерес на детето”.
- Подценява се педагогическата работа по отношение обяснението на децата и отговор (макар и твърде рационален) на въпроса “Защо съм тук?”.
- Съществува криворазбран либерализъм във възпитанието на децата, който произтича от непознаване особеностите на децата, лишени от родителска грижа, стремеж за “компенсация” на тяхната “зла участ” (единствено в реалността) и затруднения при въвеждането (и отстояването) на правилата.

Разсъждавайки върху резултатите от проведеното проучване у мен възникнаха следните предложения относно оптимизирането на процеса на настаняването на деца в приемно семейство, по отношение на постигане и гарантиране благосъстоянието на детето:

- По време на присъствието на детето в приемното семейство трябва да се изгради устойчиво, индивидуално, социално ориентирано и емоционално наситено взаимодействие на детето, както с братя и сестри, така и със значими възрастни хора — родители, роднини, близки на семейството;
- Да се осигури значителен обхват на социалните връзки и взаимодействия с по-широкото социално обкръжение, който да е съчетан с разнообразна и когнитивно богата среда и живот;

- създаване на условия за проява на индивидуална активност на детето и получаване на обратна връзка и подкрепа както от непосредствената, така и от по-широката социална среда.

Приемното дете ще има винаги един различен статус, една различна роля в семейството със собствени деца. То знае, че за разлика от биологичните деца на приемното семейство, не е "истинско". Често приемното дете, сравнявайки се с биологичните деца на приемните си родители, се чувства непълноценен негов член. То се нуждае от много подкрепа, такт и търпение, за да възприеме новия си статус и успешно да се адаптира към новото си семейство. Тези семейства не винаги са наясно с факта, че приемното дете може и да не пожелае да играе с тяхното, че конфликтите и ревността могат да преобладават във взаимоотношенията им. Затова мотивацията, че биологичните деца на семейството трябва да имат братче или сестриче, не е достатъчна. Само когато родителите, независимо от своите деца, са стигнали до решението да приемат още едно дете с неговата трудна съдба, защото имат достатъчно сили и енергия да му помогнат, само тогава това може да бъде основателна причина.

В институциите се отглеждат деца, които още преди раждането си не са били ценни за родителите си, отхвърлени, ничии деца. Родителите не са изпълнили своята роля - те ги лишават от грижа. Така, те носят своите особености, свързани с тяхната лична история и преживявания. Наричани "проблемни деца", деца с проблеми или "трудни" (понятия, които етикетират, без да изясняват причините), те са резултат и от обществено-икономическите и социални условия - липса на правила и авторитети. Одобрението или безразличието по отношение на криминалността в семейството рефлектира върху детето. Налице е това, разбира се, не винаги е така, има и деца сираци, деца, на чиито родители в някакъв момент от живота е трудно да се грижат за тях подмяна на традиционните модели на поведение с асоциални, които децата схващат като добри. За техните родители подобно поведение е игра, роля, нещо несериозно, което "ще отmine с възрастта". Но това всъщност е тревожно явление, което води до негативна идентификация, до формиране на криминално мислене и поведение.